

06

Видавництво „Українська Автокефальна Церква“ під редакцією
Проф. І. Огієнка.

38146

БІБЛІОТЕКА СТАНИЦІ

Української

№ 11.

Ч 482

Проф. І. Огієнко.

2.3

У.Ц.К.

Каміні

6327

Світовий рух

за утворення живої народньої національної
церкви.

1921.

Тернів.

Друковано в друкарні Й. Піша.

I. Вступ.

Світова війна і ті нечисленні жертви, які вона взяла собі, ті мільйони людських трупів, що вкрили політі кров'єю поля, і ті мільярди матеріальних втрат, що їх понесли всі держави,—все це не залишилося без великих наслідків на всім світовім укладі. Омита кров'єю земля безумовно вже вступила в нову фазу свого життя, вже розпочала нову історію, так несхожу до історії попередньої.

Найвиразнішою рисою цієї нової історії єсть демократизм. Мільйони простих жовнірів, що кров'єю своєю густо полляли рідні поля, що грудьми своїми оборонили рідний край від навали ворожої, ці мільйони простих людей по всьому світі пред'явили свої вимоги на поліпшення і зміну їх попереднього життя. І ця зміна на очах наших відбувається скрізь по всьому світі. Старий світ з своїми віковими звичками і укладом швидким темпом зникає, перероджується в новий світ, світ демократичний.

Наслідком світової війни зо всіма її жертвами та розрухами стало по всьому світі велике ущерблення людської моралі. Морально людськість в цю світову війну понесла жертви чи не більші від втрат матеріальних. Не підраховано ще цих втрат моральних, але всім і на просте око їх добре вид-

но. Непризнання авторитету стало загальним; впали авторитети не тільки фальшиві, але вкупі з ними і загально визнані. Ненависть до брата свого, певне, ніколи не була такою запеклою, як під час світової війни. Погоня за розкошами стала звичайним явищем, і люд бажає хоч цими втіхами нагородити себе за понесені втрати. Неохота до праці, до впертої систематичної праці, що творить добробут народа і дає йому силу, охопила широкі верстви громадянства, і вони надолужують це погонею за легкою наживою. „Спекуляція“ стала не тільки модним словом, але і модним, цілком інтелігентним ремеслом...

Проте всі ці моральні втрати, викликані світовою війною, не закоріняться надовго серед людей. Чоловіцтво потроху оговтується після заверюхи, підраховує і зализує рани свої. І вже тепер по всім світі помічається явище, яке безумовно відродить ущерблену мораль, а світове сумління поведе вперед, на височінь більшу, як то було до війни. Це явище—великий релігійний рух, що охопив тепер увесь світ.

Світова заверюха принесла з собою стільки нечуваного і страхіття, людське сумління так було потоптане в самих елементарних почуттях своїх, що люд всього світу інстинктивно кинувся шукати духовної розваги там, де брат ще визнавався за брата і де голосно молилися навіть за неприятелів своїх. Церква стала місцем, куди увесь нарід ніс свої не-

чувані болі і де його ображене сумління знаходило спокій. І релігійний рух, як реакція проти наслідків світової війни, охопив тепер увесь світ, особливо ж Європу, як православну так і неправославну.

Релігійний рух на всьому світі йде зараз під гаслами демократизму; та це й зрозуміло,—загальний світовий демократизм не міг не захопити й церкви. До церковної праці стали широкі кола громадянські,—вони ближче приглянулись церкві і свіжим оком своїм запримітили багато з того, чого раніше не примічали самі служителі церкви. Загальний демократизм докотився й до церкви і в своє оновляюче коло захопив усе церковне життя.

Консерватизм, вперте додержання старовини, боязнь всякої новини і яких будь реформ,—це ознака багатьох християнських церков. Церква не оновляється, не підпадає скрізь загальному в житті закону еволюції, йде ззаді життя, а не спереді його,—це відразу кинулося ввічі тим численним міліонам, яких релігійне піднесення привело до церкви. А так як церква це в першу чергу сам нарід, а не духовенство, то цей нарід рішуче і енергійно скрізь взявся за оновлення своєї церкви, аби пристосувати її до своїх потреб і до вимог сучасного життя, життя демократичного. Духовенство, що вважало церкву за справу свою, а голос свій в церковних справах за рішаючий і безапеляційний, це духовенство, особливо єпископат, скрізь

стало в опозицію живим народнім домаганням оновити церкву.

Друга риса, що помічається зараз по всім світі в релігійному рухові,—це націоналізація церкви. „Обмеженість чоловічого ества—пише єпископ Кременецький Діонісій до своєї пастви—є причиною тому, що чоловік за часу свого перебування на землі не іначе може виявити в життю образ Божий і подібність Йому, як в обмежених же формах побуту людського. Нація—то є найкраща і найвдатніша форма того побуту, і от для чого кожний народ шанує своє національне походження, береже, як око своє, свої національні черти і дбає більш усього про свою самобутність та свободу виявлення свого національного духа. Найбільше значіння в життю народів має національна ідея в часи загальної розрухи, коли не можуть втриматися від напору стихій навіть могутні народи і не мають на що опертися. Розруха ця несе народам гибель, ежели тільки вони не схаменуться і не спам'ятають своєї національної самобутности“ *).

Націоналізація церкви, з домаганням Служби Божі правити рідною мовою, перш над усе проявилася в новоутворених після світової війни і революції державах. В цих державах, як от Чехія, Югославія, Україна і др., прокинулась національна

---

*) З посланія до честнійшого духовенства єпископа Кременецького Діонісія від 6 січня 1921 року про українізацію церкви; посланіє українською мовою.

ідея, і нарід забажав націоналізувати рішуче все, не виключаючи і церкви. А в тих державах, де до того все національне душилося переможцем-чужаком, як от в Чехії німцями, в Словаччині мад'ярами, на Україні москалями, в таких державах домагання націоналізації церкви відразу стали всенародними.

Сам нарід на всім світі став зараз, захоплений релігійним піднесенням, до святої праці оновлення своєї церкви на принципах демократичности і націоналізації. І нема жадного сумніву, що в самому скорому часі нарід утворить собі церкву демократичну, народню, церкву Бога живого, і що тільки така церква виведе чоловічество з тої тяжкої кризи, в яку його кинула світова завірюха.

III. Сербська церква.

Новоутворена держава, Югославія, представляючи в національній відношенні оден суцільний нарід з одною мовою, в релігійній відношенні складається з православної більшости і з католиків, яких там єсть, особливо в Славонії, Хорватії і Крайні, до 40%; в Боснії і Герцеговині багато мусульман. Всі ці віри останніми часами повели дуже активну працю і на чергу дня поставили багато різних церковно-релігійних питань.

Як тільки Сербська земля звільнена була від ворога і повстала Югославія, ще в 1918 р. заклав-

ся в Сербії Архієрейський Собор, який справу організації національної церкви взяв в свої руки. Пізніше, 13/26 мая 1919 року Собор виніс постанову об'явити сербську церкву автокефальною з'єднаною, на чолі якої має бути патріарх. Серпня 28 того ж року було видано закона про сербський Архієрейський Синод, якому поставлено завданням організувати сербську церкву і підготувати вибори першого патріарха. Сербський Синод складається виключно з самих єпископів, і в цим відношенні він далеко відстав від сучасних вимог життя.

Червня 17 дня 1920 року було видано закона, по якому сербська церква оголошена автокефальною і з'єднаною,—були об'єднані церкви сербська, чорногорська, далматинська і др.

А 30 серпня 1920 року в Сербії відбулося велике національне свято,—було відновлено патріархію, перервану тут з 1766 року. Нарешті, 30 жовтня (12 листопаду) в Білграді в Церкві Соборній відбулися дуже урочисто вибори першого патріарха,—обраним був митрополит Сербії Димитрій.

Так з'організувалася сербська² церква. Але ця організація, з Синодом виключно з самих єпископів виявилася одразу маложиттьовою, недемократичною і невідповідною сучасному життю.

Сербське духовенство, принижене і малозабезпечене, одразу ж об'єдналося в міцний союз. Білграді, 21—23 серпня 1919 р. відбулася перша Священницька Скупщина, на яку з'їхалося дуже багато

сербських пан-отців. Головою зборів було обрано єпископа Бітольського Іосифа Цвійовича. На зборах верх узяли священники демократичного напрямку, і тому всі збори пройшли в дуже підвищеному настрої. Обговоривши потреби своєї церкви, духовенство винесло низку ліберальних постанов, між ними постанову про дозвіл удовим священникам другого шлюбу, про дозвіл мати жонатих єпископів, про краще матеріяльне забезпечення духовенства і т. и. Духovenство роз'їхалося, обравши виконавчий комітет і доручивши йому заснувати спеціальний орган. Таким органом і став „Весник“ — скупивши коло себе все ліберальне духовенство.

Сербський „Весник“ відіграє надзвичайну роль в житті духовенства: він будить його кращі почуття, виховує його в демократичному напрямку і повсякчасно проводить ідею демократизації церкви, її оновлення по сучасних вимогах. Редактором „Весника“ став відомий ліберальний білградський священник Драгутин Димитрієвич, а видавцем, у імені Священницького Союзу, відомий протоієрей Пера Милоєвич.

1 вересня 1920 року в Білграді зібралася вдруге Священницька Скупщина, головою якої був протоієрей Пера Милоєвич. Постанови перших зборів єпископат не провів у життя, тому нема нічого дивного, що друга Скупщина вже цілком пішла всупереч з своїм єпископатом. Скупщину одвідав мит-

рополит Сербський Димитрій і сказав довгу промову, у якій обіцяв розв'язати найпекучіші справи — поновний шлюб священників і їх утримання. Але духовенство чекало вже рік, тому не зовсім довіряло своєму митрополиту. Як прийшов митрополит на збори, йому не співали „Достойно єсть“; кричали під час промови; як виходив митрополит, дехто заспівав: „Тон деспотин“, але на них зашикано ¹⁾...

І розпочалася (власне, ще з 1919 року) боротьба ліберального сербського духовенства з своїм єпископатом. Але й сам єпископат не тримається одної думки, а різко поділився на два табори: ліберальний і консервативний, які теж борються між собою. Православна церква сербська зза всього цього стоїть зараз на переломі і їй загрожує небезпека в цім відношенні.

Головою ліберального духовенства єсть єпископ Жичкий Миколай Велимирович; разом з ним працюють: митрополит Цетинський Гиврило Дожич, єпископ Нишський Доситей і митрополит Тузланський Іларіон Радонич. Вкупі з ліберальним духовенством працюють, допомагаючи йому, декан богословського факультету Білградського університету Стева Димитрієвич і професор богословія, народній посол до парляменту д-р Воїслав Янич.

Головою консервативної течії єсть патріярх Сербський Димитрій. До цього треба додати, що

1) „Гласник“ за 1920 р. № 6 ст. 86.

в рядах консервативної партії працюють і втікачі з Росії і України, єпископи і священники, які викликали до себе в колах ліберального духовенства зневагу і осуд. Так, в газеті „Епоха“ від 14 січня 1921 р. читаємо про цих землячків: „Найбільшими противниками ліберальних заходів сербського духовенства являються москалі-втікачі єпископи і священники, що своїм всьому світу відомим консерватизмом запропастили свою церкву і державу“ ¹⁾.

І ліберальне духовенство повело рішучу боротьбу за оновлення і демократизацію Сербської церкви. Духovenство сербське домагається -слідуючого:

1. Всі Служби Божі повинно правити живою сербською мовою, а не застарілою, народу мало зрозумілою старослов'янською мовою.

2. Переглянути закони про шлюб і його розв'язання.

3. Дозволити духовенству поза службою носити цивільне вбрання.

4. Повинно відкинути застарілі, тепер нікому непотрібні де-які церковні формальности, і взагалі демократизувати церкву, наблизивши її до духу часу.

5. Узаконити шлюб вдових священників.

6. Узаконити, щоби єпископ міг бути, як це було вдавнину, і жонатим ²⁾.

Ліберальне сербське духовенство, виставивши

---

1) Про це ж див. „Весник“ № 4 ст. 3 від 24 січня 1919 р.

2) „Епоха“ за 14 січня 1921 р.

такі домагання, вже увійшло в зв'язок з ліберальним духовенством румунським, грецьким, болгарським і царгородським, яке в своїх церквах домагається того ж самого.

„Весник“ повів одкриту боротьбу проти консервативного єпископату, і вся сербська преса в цім його підтримує. Про єпископів в „Веснику“ читаємо, серед іншого, таке: „Час, коли церква ділилася на двоє: на невелику частину, що наказувала, і численну, що мовчки слухала, давно вже минув“ (Ч. 34 за 1919 р.). „Всяке право своє ми боротьбою здобули; на це нас примусили єпископи. Ми одважились на крайні засоби“ (Ч. 37). „Широкі кола священницькі, розбуджені волею, йдуть на безстрашну одчайну боротьбу. Віру в своїх архієреїв священство загубило. Замість, щоб бачити в них добрих батьків, священство з великим жалем у серці своїм щоденно переконується, що єпископи—це священницькі неприятели“ (Ч. 39). „Єпископат наш пасе зади. Він не розуміє духу часу, він осуджує еволюцію. Єпископат має очі, та не бачить, має уші, та не чує. Священники знають, що архієреї не мислять їм добра“ (Ч. 1 за 1920 р.). „Єпископи—це трухляве дерево без коріння в народі, а в грудях мають серце камінне“ (Ч. 9). „Єпископи—тововки церковні“ (Ч. 7). „Наші архієреї сном мертвим сплять“ (Ч. 19) і т. д., і т. д.¹⁾

---

¹⁾ Див. про це „Гласник српске православне патриаршије“ Ч. 7 ст. 108—109, за 1920 рік; і Ч. 6 ст. 92 за 1921 р.

Але й інша сербська преса не пише краще про свій єпископат. Наведу приклади тільки з „Трибуни“ № 6 за 1920 рік. „Священство, бачучи, що більшість їхніх єпископів—неприятелі порядку і миру церковного, думає зараз стати на оборону мира церковного і хоче десять цих (сербських) єпископів (консервативних) проголосити скинутими і пірвати з ними всякий зв'язок—най порядкують самі собою“... „Добро церкви не було в єпископів на серці,—вони мали на оці тільки свою вигоду і мстилися над духовенством, що осуджувало їхні непатріотичні вчинки за той час, коли страждав сербський нарід (під час війни). Єпископ Мирон гуляв з австрійськими офіцерами в Карловацькій палаці, коли священство і сербський нарід йшли на Голготу... Хай світ знає, яких ми маємо архипастирів. Священство хоче пірвати з такими єпископами. Для священства і народа най воскресне старе його право самому обірати собі єпископа. Священство має право скинути своїх єпископів, бо вони йдуть проти добра і порядку в церкві і викликають тільки соблазн... 1).

І нема нічого дивного, що заборонені священники не звертають уваги на єпископську заборону.²⁾

Найбільш голосною справою в сербській церкві за останні два роки стала справа з дозволом нового шлюбу вдовим священникам. Ще на першій

1) Див. про це „Весник“ № 3 ст. 2—3 за 1921 рік.

2) Див. „Гласник“ за 1920 р. Ч. 7 ст. 94.

Скупщині духовенство постановило, щоби вдові священники брали собі шлюб, і єпископату дано було часу до 1 січня 1920 року полагодити цю справу. Друга Скупщина підтвердила цю постанову, і в результаті до 150 вдових священників оженилося...

Зклопотаний цею справою Синод відрядив єп. Жичкого Миколая з листом до Патріярхату Царгородського і до церкви Грецької, аби вони дали згоду на шлюб вдових священників. Обидві церкви відповіли, що в скорому часу буде обрано Царгородського Патріярха, який негайно скличе Вселенський Собор—хай Собор і вирішить зазначену справу; але вони погоджуються, щоб цю справу тимчасово вирішила сама сербська церква і потім передала її Вселенському Собору.

Все духовенство з напруженням чекало доброго і позитивного вирішення цієї справи. На це воно мало підстави, бо сам єпископат маніфестував свою згоду. Так, єп. Бітольський Іосиф на першій Скупщині голосував за шлюб вдових священників; митрополит Димитрій в своїй промові в другій Скупщині цілком висловлювався за цей шлюб (див. офіційний „Гласник“ за 1920 р. ст. 82—83); сама посилка єп. Миколая і відповідь царгородської і грецької церкви давали надію на позитивне вирішення дражливого питання.

Але 27 листопаду (10 грудня) настав фінал цього питання: Архієрейський сербський Собор постановив, щоб повінчані священники відпустили

жінок своїх протягом двох місяців; коли цього не зроблять, ізвергаються із церкви... Священники, що вінчали, мають понести відповідну кару... ¹⁾

Цікаво, що ця постанова в Соборі пройшла так: проти дозволу шлюбу вдовим священикам голосувало 8 єпископів, за дозвіл голосувало 6: патріярх Димитрій, три митрополити і два єпископи. Заборона шлюбу запала тільки двома голосами... ²⁾.

Коли з'явилася така постанова, Білградський духовний суд, не зачіпаючи рядового духовенства, зараз же притягнув до відповідальності так їм неугодного редактора „Весника“ свящ. Драгутина Димитрієвича, що 30 січня 1920 р. повінчав вдового священика. Суд відбувся 1 січня 1921 р. і ним надзвичайно зацікавилось все сербське громадянство. В суд явилось стільки публіки, що вона не могла вміститися в залі. На суді о. Димитрієвич прочитав великого і дуже ґрунтовного наукового реферата про законність шлюбу вдових священиків. Оборонцями Димитрієвича виступили в суді два відомих професори: Чеда Митрович, професор канонічного права і декан правничого факультету Білградського Університету, і проф. карнаго права того ж Університету Божа Маркович. Обидва оборонці сказали довгі наукові промови, стоячи цілком за шлюб вдових священиків.

Суд остався вірний собі і засудив о. Димит-

---

¹⁾ „Гласник“ № 12 за 1921 р. ст. 178.

²⁾ „Весник“ № 3 за 1921 рік, 17 січня.

рієвича позбавити священнослуження на 9 місяців...

Увесь процес став самою гарячою обороною шлюба вдових священників. Вся преса стала на бік о. Димитрієвича, називаючи цей суд „Пілатовим судом“, а саму справу: „середні віки в Білграді“... ¹⁾.

Все громадянство заступилось за о. Димитрієвича; 25 лютого 1921 р. дуже впливовий сербський демократичний клуб висловив йому своє співчуття; союз всіх культурних і гуманістичних товариств подав до сербського Синоду прохання знову переглянути справу шлюбу вдових священників і вирішити його позитивно.

А 2 лютого 1921 р. в Білграді зібралась надзвичайна Скупщина духовенства (зібралось 184 чоловіка) і винесла такі постанови: 1) Прохати Синод знову переглянути всю справу і таки дозволити шлюб вдовим священникам, 2) Просити Раду Міністрів виклопотати у престолонаслідника амністію тим вдовим священникам, що оженилися, і тим, що вінчали, 3) Доручити виконавчому комітету Священницького Союзу широко повести про все це кампанію в пресі і випустити окрему обгрунтовану книжку про шлюб вдових священників ²⁾.

Синод, виносячи свою заборону, покликався на конони. З цього приводу в сербській пресі почали писати про застарілість канонів і про неможливість їх виконання в ХХ віці.

---

1) Див. „Весник“ Ч. 1 за 1921 р. і „Политика“ за 2 січня.

2) „Весник“ Ч. 4 від 24 січня 1921 р.

„Єсть багато канонів—казав на суді о. Димитрієвич—які, хоч і не відкинуто, але вони давно вже віджили. Колиб сьогодні судити по цих канонах, то ми не малиб ні одного єпископа, ні одного священника, ні християнина. Всі були б ізвергнуті з церкви“ („Весник“ Ч. 1 за 1921 р.). „Єсть багато канонів—казав проф. канонічного права Митрович—що тепер не по часу і навіть їх неможливо виконати (приводить приклади). Церква повинна вибрати, які канони відповідають часу, а які ні“ (там же). А проф. карного права Маркович казав: „Духовний суд, як суд державний, має судити тільки по закону, а не по канонах. В правосудії настав би хаос, коли б суд приміняв і канони і закон, коли що йому буде вигідно. Багато є канонів суперечних і неясних, багато й таких, яких вже й церква не додержує“ (там же). „Канони вже мають за собою 11 віків і тепер не відповідають ні сучасним потребам, ні громадським, ні церковним. Над канонами повинен бути пріоритет розуму. Судити треба по закону, а не по застарілих канонах“ („Политика“ від 2 січня 1921 р.)...

Як бачимо, справа про шлюб вдових священників в Сербії не закінчена,—цілком можлива перемога ліберальної партії. Додам, що консервативній партії в негативнім вирішенні цього питання допоміг втікач з Росії проф. С. Троїцький ¹⁾.

¹⁾ Див. „Весник“ Ч. 10 за 1921 р. ст. 1. В „Гласнику“ за 1921 р. Ч. 4 і далі С. Троїцький друкує свою статтю в цій справі: „О другом браку свештеника“.

Ще на першій Скупщині в 1919 р. Сербське духовенство постановило домагатися, аби єпископом міг бути і жонатий. На 3 конференції сербських архієреїв в грудні 1919 р. це питання було обговорено і відкинуто, як не відповідне „віками освяченому правилу безбрачності єпископів“ ¹⁾.

Так сербське духовенство бореться за утворення живої народньої церкви.

III. Католицька церква в Югославії.

Югославія склалася з таких країн: Сербія, Хорватія з Славонією, Чорногорія, Боснія і Герцеговина, Далмація і Крайна. Однолита по мові своїй може як ні одна з держав Європи, Югославія по вірі зовсім не виявляє такої єдності. Православні церкви всіх цих країн актом 17 червня 1920 р. об'єднано в одну Автокефальну з'єднану Сербську церкву, на що й Царгородський Патріархат прислав своє благословення ще 19 березня 1920 року.

Католицька церква в Югославії дає себе уряду в знаки. Єсть місцевости, де католиків дуже багато, от як в Хорватії і Крайні. Як тільки з'організувалася Югославія, всі югослов'янські біскупи 30 листопаду 1918 року зібралися в Загребі на конференцію і першим ділом привітали новоповсталу державу.

---

¹⁾ „Гласник“ за 1920 р. Ч. 3 ст. 36.

Католики, звичайно, слухають служби Божі в мові латинський, якої не всі розуміють. Де-які ксьондзі давно вже піднесли це питання і обстоювали заведення старо-слов'янської мови до церкви, замість мови латинської. В 1914 році між Сербією, Чорногорією і Ватиканом заключений був конкордат, силою якого Папа Римський погодився замість мови латинської завести в службах Божих мову старо-слов'янську. Але світова війна не дала змоги провести в життя цього конкордату. Проте ще з того часу рух за заведення більш зрозумілої мови до католицького косячулу в цих краях не спинявся, а зростав все більше та більше.

От чому перший з'їзд всіх біскупів 30 листопаду 1918 року в Загребі змушений був в числі перших справ вирішувати й справу оновлення косячулу. Біскупи постановили післати в Рим до Папи архієпископа, який буде домагатися, щоби Папа благословив правити Літургію (католицьку) мовою старо-слов'янською, а всі інші служби— живою сербо-хорвацькою мовою ¹⁾).

Папа погодився на постанови біскупів в Загребі, але з певними обмеженнями. Ці обмеження не задовольнили всіх домагань оновлення й демократизації косячулу, і в результаті сам нарід взявся за реорганізацію своєї церкви.

---

¹⁾ Див. „Przegląd Powszechny“ 1919 р. Ч. 1 ст. 69—72, Краків; див. ще Ч. 1 за 1920 р. ст. 68—69.

Найбільший рух церковний знявся в Далмації. В свій час під виглядом католицизму цей край був дуже італіанений; після ж війни, коли почали гнати все накинуте чуже-італіанське, розпочався рух і проти католицизму. На чолі церковного руху стали два монахи бернардинці і повели за собою народ. Заложена була „Ліга кліру народнього“, до якої вступило багато ксьондзів. Ліга повела рішучу боротьбу проти своїх біскупів, обвинувачуючи їх в млявості і консерватизмі, і виставила ряд своїх домагань по демократизації косьцола, на перше місце поставивши домагання новослов'янської мови в богослуженні. ¹⁾

Справа йшла далі. В серпні 1919 року в Сплиці відбувся з'їзд католицького і православного духовенства, на якому постановлено було об'єднати церкви і домагатися їх демократизації. ²⁾ До половини квітня 1920 р. вже 83 ксьондзі перейшли на бік „Ліги“, що домагається утворення живого народнього косьцола. За справу взялася і нова демократична партія, яка викинула гасло: влада народу, а духовенство повинно бути аполітичним ³⁾.

Всім цим єпископат був дуже стурбований і знову в половині квітня 1920 р. зібрався в За-

---

1) „Gazeta Kościelna“ за 1919 р. Ч. 10 ст. 120.

2) „Gazeta Kościelna“ 1919 р. Ч. 12 ст. 151.

3) „Gazeta Kościelna“ 1920 р. Ч. 12 ст. 171.

гребі на з'їзд. На з'їзд прибув і нунцій Херубіні. З'їзд продовжувався тиждень. Серед інших справ постановили також видати сталий літургичний молитовник слов'янською мовою ¹⁾).

Погляди сербської православної церкви на цю боротьбу ясно бачимо з статті „Хрвати и глаголица“, уміщеній в Ч. 9 офіційного „Гласника“ за 1920 р.; стаття ця кінчиться так (ст. 132): „Зараз йде завзята боротьба, щоби Рим дав католикам-хорватам те, що вони мали, що є їхнє, і що тільки силомиць було відібрано їм. Домагання хорватів і словинців справедливі. Вони мають право вимагати дозволу Служби Божі правити слов'янською мовою і на рідній мові молитися Богу своєму. Коли ж Рим на це не пристане, тоді католикам хорватам залишається одне: використати незгоду, кинути Рим і в нашій вільній державі проголосити свою вільну народню церкву, у якій молилися б своєму Богу, хрестили дітей і виконували інші обряди на рідній слов'янській мові“...

Остання звістка повідомляє, ніби біскупи католицькі Еглич і Аксанович, що зараз перебувають в Римі в справі націоналізації Літургії в косяолі католицьким, досягли тільки того, що їм дозволено читати під час Літургії лише Євангелію по-слов'янськи, а все інше має правитися по латински ²⁾).

---

¹⁾ Там-же.

²⁾ „Rzeczpospolita“ за 20 квітня 1921 р.

Так католицька Югославія прагне до живого народнього косцьола.

IV. Нова Чесько-Словацька церква.

В 1915 р. 6 червня пройшло рівно 500 років, як був спалений за свої релігійні переконання великий чех—Ян Гус. Ювілей Гуса серед військової завірюхи не був відсвяткований так, як цього бажали чеські патріоти. Але думки Гусові з великою силою знову воскресли і дали певний врожай тільки тепер.

З 28 листопаду 1918 р. Чехія нарешті скинула з себе німецьке ярмо і стала вільною і самостійною. Духовенство чеське, здавалося так зденаціоналізоване, відразу проявило великий патріотизм і скоро з'єдналося в міцний союз—„Єднота“. Зараз же по проголошенні Чехії самостійною Єднота чесько-словенського духовенства зібралася на збори і винесла більшістю 88% голосів резолюції, домагаючися оновлення і демократизації своєї церкви. Аби бути лояльними і послухними, постановили післати до Риму делегацію і там домагатися оновлення косцьола; делегацію складено з 4 дуже поважних осіб, які й повезли до Папи оці головні чотири домагання: 1) Єпископами в Чехії можуть бути тільки чехи; теперішніх єпископів чужинців негайно відкли-

кати. 2) Організація чеської церкви повинна бути такою, щоб на чолі її був виборний патріарх. 3) Служби Божі правити рідною чеською мовою, і 4) Дозволити священникам женитися. Крім цього, поставлені були питання про перегляд монашества і про дозвіл погребу через паління.

Папа ласкаво прийняв депутацію і відразу погодився єпископів чужинців відкликати, а надалі призначати тільки чехів. Думку про патріархат Папа залишив на більше розваження, але її не відкинув. Дозволив також уживання рідної мови в деяких службах. Про шлюб Ватикан зрікся і розмовляти.

7 серпня 1919 р. в Празі відбулися великі збори Єдноти,—прибуло більше 1000 священників. Делегати до Риму дали повне справоздання про свою подорож і з'їзд виніс резолюцію дякувати Папу за уважливе відношення і висловив свою вірність косьцолу.

Але Рим не пішов на дальші уступки і в скорім часі на цім і виник відкритий конфлікт чеської церкви з Ватиканом. Нарід взагалі був настроений рішуче проти Риму. Політика Габсбургів, що цілі віки так вороже чавила чехів, часто спіралася на католицизм і Ватикан; визволившись з під Габсбургів, Чехія відразу почувала на собі тягар Риму. І нема нічого дивного, що зараз же по всій Чехії залунало гасло: „По поррахунку з Віднем—порахунок з Римом!“ Пішла велика агі-

тація за відірвання від Риму, за вихід з католицизму і за утворення своєї національної церкви.

В день Нового 1920 року в Празі в бувшій московській церкві св. Миколая відправлено було першу службу Божу чеською мовою. А 8 січня знову зібралася Єднота і 140 голосами з 210 присутних пан-отців постановила пірвати з Римом і католицизмом і заснувати свою чеську церкву. День 8 січня став святковим днем—початком нової чеської церкви.

Все демократичне громадянство, вся демократична преса взяли під свою оборону нову церкву і її науку. Поведено було широку агітацію за вихід з католицизму і зроблений 15 лютого 1921 року перепис показав, що ніби покинуло католицизм до 2.000.000 чехів (з загального числа 9.000.000). До нової ж церкви пристало вже більше 50 парафій і більше 200.000 вірних.

На чолі церковного руху в Чехії стало дві особи, які працюють надзвичайно багато, це К. Фарський, професор, доктор богословія, пише дуже багато по церковних справах, і Б. Заградник, б. посол до сейму, народній письменник (псевдонім—Бродський), фаховий радник Міністерства Освіти, ігумен монастиря. Вони видають церковний тижневик „*Cesky Zápas*“ (Чеська Боротьба), вони ж заклали спеціальне церковне видавництво і випускають брошюрки для громадянства. Проф. Фарський вкупі з проф. Тугач-

ком переклали Службеник на чеську мову, — останній 8-ий випуск їх Службеника вийшов в кінці 1920 року.

Нова чеська церква притягла до себе силу народу і з кожним днем все збільшується та збільшується ¹⁾).

Чому ж учить нова чеська церква? Коротко розкажу тут про науку і віру нової церкви, як про це пишуть самі основоположники її, причому оповідання вестиму їхніми словами ²⁾). Хід їх думок такий.

Кожний нарід повинен по своєму талану і здібностях додати до світової культури й свою, мусить власним засобом, згідно з духом своїм, вибудувати собі власну культуру. Культура людська подібна до широкого луку, що на нім кожна квітка цвіте своєю барвою і пахне своїми пахощами. В тім власне й полягає краса і сила світової культури, що кожний нарід пестить її на свій власний спосіб.

Основою духовної культури народу є його релігійний погляд на світ і життя. Дуже поми-

¹⁾ Про справи чеської церкви див. „Przeglad powszechny“ 1919 р. Ч. 9, 10, 11, за 1920 р. Ч. 2, 10; „Gazeta kościelna“ Львівська 1917 р. Ч. 35, 40, 52; 1918 р. Ч. 28; 1919 р. Ч. 9, 10, 12; 1920 р. Ч. 5, 6, 11, 12, 18, 20, 60; 1921 р. Ч. 4 і др. Преса чеська про нову церкву пише дуже багато.

²⁾ Головним чином подаю по книжиці: **O cirkvi czesko-slovenské, Brno 1920.**

ляється той, хто вважає релігію за непотрібну, за старий якийсь пережиток, за залишок минулих віків, що в будучині ніби зникне з поступом культури людської. Хто судить так, той не розуміє ні духу релігії, ні суті культури духовної.

Хто заперечує потребу релігії, той завше має на думці сталу теперішню форму її, сталу церкву, збудовану в певну добу, за певних культурних умов, з ясною ознакою своєї доби.

Що форма, повстала в давнину за інших, тепер уже минулих умов культурних, не може догодити нам в сучасну добу, коли маємо інші умови культурні,—хто ж одважився б цьому серйозно заперечувати?

Але з формою, зниклою в минулости, не можемо залишити й річ саму, чи релігію. Мусимо вічній річі дати тільки нову сучасну форму, що відповідала б нашому теперішньому культурному і освітньому станові. Хто прийде після нас, буде змушений робити так само. Це культурний розвій людський, з якого не виключається і релігія.

Релігія в загальних рисах своїх вічна і незмінна,—тут бачимо абсолюта чи Бога, як основу всього буття, хоч різні віки і різні народи іменують його ріжними назвами.

В деталях ріжняться релігії ріжних віків, діб і народів. По ріжному ступіню освіти в ріжних добах і у ріжних народів, по ознаках їхнього

характеру міняються форми релігії, які ми називаємо церквою.

Цьому ж самому закону розвою підлягає й релігія Христова. Хоч і одна основа її—любов до Бога Отця і любов до ближнього, проте вона була і єсть в ріжних формах. В минулому повстали ріжні церкви християнські, ріжні типи християнства.

З поступом часу витворилися головні типи християнської церкви: грецька церква, або східна, що поширилася і на більшу частину слов'ян, і римо-католицька або західня, бо охопила головним чином захід Європи. З церкви римо-католицької з плином часу виріс і відпав від неї протестантизм або церква євангелицька ріжного наіменування.

Таким чином народи романські, раса латинська витворила собі свій власний церковний тип—церкву римо-католицьку, а народи германські, як от німці, датчани, шведи, англійці теж збудували собі церкву свою, що відповідає їхньому характеру, їхньому духу, їх способу думання. Тільки самі слов'яне досі ще не мали такого щастя—власної церкви—зза того розвою, який проходили, і зза свого географічного положення. Досі задовольнялися вони чужою формою: на сході грецькою, а на заході, почасти і на півдні, формою римсько-латинською.

А свого власного слов'янського типу християнства так і досі нема...

Ми, чехи, між слов'янами займаємо особливе положення в цім відношенні. Християнство прийняли ми почасти з заходу, тоді римо-католицьке, але ми не прилинули до нього, а мусіли прийняти апостолів і зі сходу, щоби предки наші мали тревале хрещення.

Дві ці формі християнства спіткалися у нас, і викликали роздвоєння самих душ наших ще з самого початку...

Проте душа наша невинесла такої перечно-сти, постійно линула до культурної самостійности і спробувала витворити своєрідні форми, своєю церкву чеську, разом з тим і слов'янську.

Так повинно дивитися на гуситство і на чеських братів. Бо хоч Гус формальної церкви й не збудував, а силівся зреформувати церкву католицьку, проте своє жадання реформ, цілу свою чинність поніс мимо церкви римської і спричинився думці до заложення пізнішої церкви чеських братів.

Та нажаль не судилося нам в давнину збудувати свою міцну і чисту чеську або слов'янську церкву, слов'янський тип християнства. Причиною тому сталися стосунки, викликані розвоєм політичним і культурним. Чеська реформація була сфальшована реформами німців, реформою Лютера

і цілком ростоптана Білою Горою,—в 1620 році 8 листопаду на Білій Горі чехи були розбиті німцями.

„І нарід наш силою проти волі його знову був повернений до чужої форми, до церкви римолатинської“ (там же ст. 5).

Так справа й спинилася на самій спробі створення самостійної церкви. Триста років мовчав нарід, і надбав собі за цей час багато негативного. Тепер ми політично самостійний нарід, і можемо зачати будувати і свою церковну самостійність. Тепер ми можемо покластися на свою найкращу минулість кирило-мефодіївську, гуситську і чеськобратерську, тепер можемо і мусимо почати створення такої форми релігійної, що була б нашою, цілком нашою. „Що мусимо це робити проти волі Риму, в цім не наша вина, а вина самого Риму, що за поміччу Габсбургів силою привів нас в лоно своє“ (там же ст. 5).

От з цих зусиль наших і виникає наша нова церква чесько-слов'янська.

Не ходить вже нам про шлюб священників, чи про чеську Службу Божу,—ходить нам про збудування чеського типу християнства. Тепер пощастить нам краще, ніж в минулому, бо відносини вже інші і будуть нам сприятливі,— і стане наша церква чесько-слов'янська закваскою релігійно - церковного відродження всеслов'янського,

дасть початок до збудови слов'янського типу християнства, для чого досі не було потрібних умовин.

Так треба дивитися на заложення чесько-слов'янської церкви. Це не єсть тільки опір проти римський, це свідомо, а почасти півсвідомо туга за релігійним відродженням всіх слов'ян...

Щоби досягти зазначені тут задачі, церква чесько-слов'янська мусить бути: 1. Христовою, 2. Чеською і слов'янською і 3. Сучасною.

1. Будівничим церкви чесько-слов'янської часто доводиться чути запитання, особливо від інтелігенції, чого ж буде нова ця церква учити, який буде мати вона символ віри, яка буде її наука. Ці запитання походять зза того, що наш нарід, що всі ми занадто вже звикли до церкви римо-католицької, яка має пунктуально висталену науку, догмати і символ віри. Звичайно забувають, що й церква римська не мала все це таким з початку, що християнство не зачиналося з догматів, тільки з стремління відродити морально людство. Догмати вирости з плином часу з людських поглядів, з думання про Бога і Христа, про чоловіка і його стосунки до світу, до Бога, з думання про ціль і кінець всіх річей. Догмати походження чоловічого, а не Божого. При творенні догматів завжди був рішаючим певний стан виховання. Наука Христова, уложена в Євангелії, розумілася

завжди в залежності від стану певного виховання, освіти, вислідом чого були догмати, символ віри. Таким чином символ віри єсть плід минулого і він не може заспокоїти людини сучасної, бо його культурний стан міняється від століття в століття.

Поки людина буде людиною, вона буде завжди думати про Бога і Христа, про свою ціль і завдання, про свої стосунки до світу і людей, будуть повставати догмати інші, але ніколи церква не може про них сказати, що вони незмінні, неомильні, як зробила церква римська з своїми догматами. Догмати мусять мінятися з поступом цивілізації.

От зза цього ми не можемо самі встановляти нових догматів вже тепер, на початку повстання церкви чесько-слов'янської,—вони самі виростуть поступом доби і цивілізації з думання нашого про релігію.

Про себе ми не зможемо сказати слів, як про церкву римську, що за католика думає Папа. Церква наша, чесько-слов'янська, мусить бути демократичною, якою була Христова церква в добу апостольську. Демократична не тільки по організації, по волі духовенства, але і впливом мирян на справи церкви. Наша нова церква не може бути тільки церквою батюшок та єпископів, але мусить бути церквою люду свого. Так розуміємо демократизацію церкви.

Найвищою церковною інстанцією буде синод

з духовенства і мирян. Всякий клерикалізм, чи влада духовенства, не матиме місця в нашій церкві,—у нас священник буде тільки слугою і дорадцею люду, а не владикою. Сам люд буде пильнувати церкву свою.

Церква наша буде Христовою. Основою її буде Євангеліє Христове, але очищене від тих римських догматів, що з часом увійшли до нього. Безплідних і зайвих викладів надрозумових церква наша буде остерігатися,—вона буде всю вагу покладати, як робив це Христос, на моральне життя своїх вірних, аби вони керувалися заповіддю любови до Бога і ближніх.

„Христове Євангеліє, як воно заховалося в Письмі Святому, показує також багато часового і добового. Христос сам, а також апостоли були синами своєї доби. Вони мали певне виховання, виховання своєї доби, відмінне від нашої культури“¹⁾. Вони хотіли, щоб їх більше розуміли, тому вливали вино божої науки в сосуди своєї доби, по культурі відмінної від нашої, пристосовувалися до розуміння народу, до якого промовляли. От і з цим треба рахуватися і ми не можемо робити собі неомильного догмата з того, що було плодом тодішньої культури. Ми мусимо вічну правду Христову, позбавлену наносів доби своєї, пристосувати до розуміння нашого.

---

¹⁾ Там же, ст. 8.

Христова наука була само життя, і в жадному разі не сухі мертві формулки. Основою було життя моральне, моральне піднесення людини, наближення її до Бога Отця небесного через любов до правди, добра і ближнього. Тому всі, хто визнає потребу ідеального погляду на життя і світ і хто бачить в Христі і його моралі найвищий пункт релігійного і морального розвою людства, ідеал недосяжний досі, можуть бути членами нашої Церкви.

Церква наша буде Христовою, бо основою її не буде ні Петро, ні його наступник в Римі, папа, але тільки Христос і його ласка.

2. Церква наша буде чеська і слов'янська. Ми маємо гарну релігійну минулість. Правда, то була спроба, але спроба, якій нам може позаздрити цілий світ. Наш учитель Ян Гус і Ієроним, наш Хельчицький і перші творці Єдноти братерської зрозуміли науку Христову так, що можуть бути учителями нашими на цілі віки.

„Дивуємся, де тільки взялися ці великі мислителі в Чехах тоді, в ту добу, коли римський виклад Євангелія був майже карикатурою релігії Христової“ ¹⁾. І не тільки зрозуміли вони моральне значіння науки Христової, але підкреслили й соціальні сторони християнства так, що пройдуть ще цілі віки, поки їх програм буде здійснений. Тільки тепер, в сучасну добу соціального пере-

---

¹⁾ Там же, ст. 8.

родження можна повно черпати з скарбу наших реформаторів од Гуса аж до Коменського.

Отож зза того, будуючи свою Церкву, мусимо пильно студіювати науку наших релігійних великанів давнини, одкинувши, звичайно, все те, в чім були вони синами своєї доби, будемо по їх духу будувати церкву нову.

Ми не забудемо й науки наших мислителів слов'янських, якими були Толстой, Достоевський і другі. Слов'янські народи ховають в найкращих геніях своїх стільки релігійної енергії, що в душі їхньому можна збудувати таку церкву, яка, як слов'янська, наблизиться до Христа, до його ідеалу морального й соціального значно більше, ніж якийсь інший тип християнства.

Так засновується новий тип християнства, чеський і слов'янський, і він не залишиться без впливу на весь європейський нарід.

3. Церква нова, збудована в душі чеському і слов'янському, буде і сучасною. Вона знайде свій власний стосунок до науки, бо найвищою засадою своєю матиме волю сумління і волю думки, досліду і науки, бо буде підкреслювати практичну, етичну і соціальну ціль християнства.

Нещастям для римо-католицького типу християнства була звязь релігії і науки,—і наука звязана була вірою, догматом, неомильним вирішенням папи. Церква хотіла була найвищою науковою ін-

станцією, інстанцією неомильною, ґрунтуючись не на вічних доводах, але на авторитеті.

Залишаючи науку для науки, Церква Чесько-слов'янська хоче для себе тільки царини релігійної, виховання народу в ідеалах правди, добра і краси. Ідеалізувати життя і вести люд від звіриного себелюбства до божої любови,— це ціль релігії і церкви.

„Ціль велика, для здійснення її будуть працювати віки. Ми її може не досягнемо, але шлях до неї покажемо. Ми поки ламаємо пута, що зв'язують нас од віку. Зломім їх! Потомки за це благословлятимуть нас“...

Завданням Церкви Чесько-слов'янської єсть:

1. З релігійного боку Церква ч. с. хоче бути віткою єдиної церкви Христової і хоче нести чисту науку Христову без додатків папських (напр., ніби буде смертним гріхом, коли священник ожениється, або святу Літургію відслужить по-чеському, або з'їсть хтось в п'ятницю кусок м'яса), без амулетів, індульгенцій, без видимих образків, без чудовних статуй і т. и.

2. З політичного боку, як самостійний нарід, не хочемо приймати вказівок з Риму, а тільки з Праги, від нас і для нас.

3. „З соціального боку хочемо, щоби в церкві Христовій не було палаців, мармурових стань для коней, ста тисяч корців поля для одного єпископа, а для одного попа сто мірок, а щоб

духовенству платили як урядовцям, а земля щоб належала тим, хто обробляє її власними руками, а не тим, хто її тільки наймає і наймом цим держить в своїх руках політичне, релігійне і народне переконання убогого люду“.

4. З народнього боку хочемо, щоби храми наші глаголали матерньою мовою нашою за всякою службою Божою, і аби сільські громади самі собі обірали священника, а щоб не призначала його одна особа“.

Таке філософське обосновання і така наука нової Чесько - слов'янської Церкви. Устрій її має бути таким.

Церква складається з окремих парафій. Духовні справи веде священник, як духовний управитель. Недуховні справи провадить Рада Старших, що складається з 8 або 12 членів, в залежності від розміру села. На чолі Ради стоїть староста, яким не може бути священник, або його заступник. Далше йдуть: писар, що веде списки членів, а в потребі і метрики, казначей провадить фінанси, церковний управитель або управителька, голови відділів—співочого, допомоги бідним і хорим, шкільного і молодечого братства.

Священник також входить членом Ради, але не може займати в ній посади. Він пильнує духовні справи і є дорадником Ради.

Всяка політика з Ради виключається.

Платня за треби церковні одмінюється. До-

бровільні приноси приймає не священник, а тільки казначей. Священнику платить за службу село з звичайних і незвичайних складок.

Церковні треби всім однакові—багатим і вбогим,—між членами церкви повна громадська рівність. У духовенства титули одмінюються, титул для духовних і мирян оден—брат і сестра.

Духовних управителів (священників) обирає собі нарід. Єпископ—тільки дозірця, має при собі Раду Старших і підлягає синоду, що складається з духовенства і мирян.

Я коротко змалював тут науку і устрій нової чеської церкви, як її проповідують тепер її основоположники. Церковний рух в Чехах швидким темпом пішов вперед,—до нової церкви вписалося багато люду. Нова наука шириться все більше і більше, доходячи до того, що нарід звалив велику статую Яна Непомука в Празі. Нарід, під впливом своїх ліберальних священників, почав однимати косцьоли і правити в них служби чеською мовою. „Не будувати ж нам нових храмів поруч порожніх римських“ каже нарід. *)

На жадання народу Папа призначив декількох єпископів з чехів, але вони не пішли далеко по шляху демократизації і оновлення церкви і чеська нова церква опинилася без єпископів. Це було новій церкві дуже незручним і вона почала шукати звязків з іншими церквами. Закінчилась

---

*) Там же ст. 13—14.

справа тим, що 3 вересня 1920 року ухвалено офіційно звернутися до сербського Собору з проханням прийняти Чеську Церкву в православіє, але на певних умовах; з'їзд в Празі 8 січня 1921 року затвердив цю постанову.

Центральний Комітет Чехословацької Церкви подав „Пречесному Святому Архієрейському Собору Сербської Православної З'єднаної Церкви в Білграді“ такий меморандум (наводимо тут головні місця його по сербській газеті „Весник“ число 4 від 24 січня 1921 року).

„ У імня Чехословацької Церкви просить Центральний Комітет Церкви Чехословацької прийняти цю Церкву в союз православної сербської з'єднаної церкви під такими умовами“. Далі розповідається про утворення нової чеської церкви і її науку. „Церква Чехословацька згоджується прийняти догматичну науку сербської церкви, як її викладено в семи перших вселенських соборах і символі вірі і піддається приписам і законам сербської православної церкви, залишаючи за собою волю сумління і волю релігійної еволюції.

За особливих умовин і характеру чехословацького народу домагається і бажає Центральний Комітет чехословацької церкви, аби їй було дозволено слідуєче.

1. Богослужбовою мовою має бути мова чеська, якою служитиметься і св. Літургія і всі інші служби.

2. Бажаємо, щоб служби, як Літургія так і всі інші, правились дотепершнім нашим порядком і чином. Тільки з часом буде складено потрібні церковні книжки, молитви і обряди, що різнитимуться від римокатолицьких, які будуть пристосовані до нової церкви, поскільки старі традиції та звичаї не будуть відкинуті.

3. Бажаємо, щоб церковне управління чехословацької церкви було демократичним, щоб священників обірали собі церковні общини. Що до інших високих церковних достойників, не виключаючи й єпископів, бажаємо, щоб і ці посади заміщувалися згідно з бажанням вірних і щоб не міг стати у нас єпископом той, проти кого буде більшість вірних.

4. Бажаємо, щоб наших священників, коли вони переходять у православ'є, вдруге не рукополагати, аналогічно, як римокатолицька церква не рукополагає вдруге православних священників, коли вони переходять із православної церкви в римокатолицьку.

5. Бажаємо, щоб було нашим священникам дозволено шлюб, і то не тільки перед рукоположенням їх, але й по висвяченні, і не оден раз, а тричі.

6. Доки вселенським собором остаточно не знесено заборону шлюбу кандидатам во єпископи, ми не будемо мати досить спосібних нежонатих кандидатів на ці посади, тому бажаємо, щоб і

жонатим дозволено було рукополагатися во єпископи.

7. Бажаємо, щоб православна сербська церква післала до чехословацької республіки свого єпископа, який буде на перших порах адміністратором нашої церкви, доки ми не матимемо свого чеського єпископа, і нехай він організує нашу Церкву. Щиро просимо післати нам єпископа Досифея, якому висловлюємо найбільше своє довірря.

8. Бажаємо, щоб нам, по закінченні організації церкви нашої, було рукоположено єпископів, які після того візьмуть управління автокефальною, автономною чехословацькою церквою. А щоб нашим єпископам була змога бути на вселенському соборі, що намічається на 1921 рік, бажаємо, щоб нам рукоположено було єпископів у найкоротший час.

9. Бажаємо, щоб матеріальний стан нашого духовенства було прирівнено до стану державних урядовців.

10. Бажаємо, щоб до часу, поки ми не матимемо свого богословського факультету, 15 наших богословів прийнято було і утримувано в богословській школі в Білграді.

11. Бажаємо, щоб не заборонялося бути членами церковних рад і жінкам, коли вони мають до цього здібности і віру.

12. Зза того, що під назвою „православний“ багато чехословаків уявляють собі церковні по-

рядки Росії, що в Чехах викликає боязнь, а також і щоб задокументувати автономію Чехословацької Церкви, бажано, щоб наша Церква називалася: „чехословенська церква правдоверна“ або: чехословацька кирило-методіївська церква, або: церква чехословацька“.

Єпископ Досифей уже виїхав в кінці лютого 1921 р. до Праги, де організує Чеську Церкву.

Чеський уряд допомагає в створенні нової демократичної Церкви; в недовгому часі видано буде закона про цивільний шлюб, про державне ведення метрик, про зміну статуту про погреб, про зменшення числа обов'язкових свят і т. и.

Так заснувалася нова Чехословацька Церква. Доля її невідома, та чи їй згодиться консервативний сербський єпископат на чеський меморандум? І чи не задалеко пішли самі чехи в своїй релігійній революції?...

V. Інші церкви.

Рух за утворення народного коścioла розпочався почасти і в Польщі, хоч тут не захопив він більш широких мас і особливо не зацікавив громадянства.

Поляки вже мають аж два народні коścioли: маріявितський і незалежних в Америці. Недавно була зроблена спроба пропаганди ідей живого народного коścioла і в самій Польщі: з

Америци від незалежних прибув кс. Крупський, але його місія кінчилася неудачно. ¹⁾

Року 1917 в Кракові вийшла книжка: „**Syn Człowieczy**“ кс. Андрія Гушно, в якій ксьондз вікарій подав багато не звичайних думок про науку Христову і сучасність. Біскуп келецький заборонив книжку, а на автора наклав кару. Але А. Гушно ослунав свого єпископа, прийняв запросини Мстичовської парафії (в Келецький єпархії) і об'явив там народній косцьол. Але й тут справа скінчилася одною парафією. ²⁾

В Америці відбувся з'їзд, на якій зібралосся багато католицького духовенства і мирян. З'їзд обібрав собі єпископом Францишка Годура, який поїхав в Голяндію в Утрехт і там від старо-католицьких єпископів прийняв рукоположення. Тепер цей біскуп Годур веде велику пропаганду за створення живого народнього косцьолу. Взявши в оборону біскупа Годура, польська газета „**Straż**“ пише в числі від 3 лютого 1921 року про народній косцьол: „По цілій землі польській шепчуть спрагнілі релігійної правди уста ошуканого і затуманеного люду Божого ці таємничі, великі слова: Польський Народній Косцьол! Косцьол народу, косцьол люду, а не біскупів і вельмож, косцьол

---

¹⁾ Див. про це в „**Przegląd Powszechny**“ 1920 р. Ч. 2 ст. 155—156.

²⁾ Див. про це „**Przegląd Powszechny**“ 1919 р. Ч. 6 ст. 465; „**Gazeta Kościelna**“ 1918 р. Ч. 3, 20, 21, 1919 р. Ч. 5.

Христовий, а не мішанина погансько-жидівської філософії минулих віків, Косцьол—Правда, Косцьол—Життя“.

В минулім 1920 році розпочався великий рух за утворення білоруської католицької церкви. Розпочалася справа в єпархії Минській,—там деякі ксьондзі вже правлять служби Божі білоруською мовою. Агітацію за впровадження білоруської мови до косцьола розпочали професори Минської Духовної Семинарії кс. Абрантович і кс. Цикста; працю ведуть вони особливо настирливо серед учнів семинарії, маючи на оці виховати потрібне для національної церкви духовенство. Ведеться широко агітація кидати косцьоли з польською мовою і переходити до косцьолів з мовою білоруською. І люд охоче йде туди, де Богу моляться живою, йому зрозумілою мовою. Одна жінка на запитання, чому не вчащає до косцьола, відповіла: „я ходжу до Білоруського косцьола, бо я перейшла на білоруську віру“...¹⁾

Церковний рух за національну церкву розпочався і в церкві Ієрусалимській. Православні араби поставили свої національні церковні домагання патріярху Даміяну і той задовольняє ці правдиві домагання. Більшість членів Ієрусалимського Синоду—греки, що обстоюють грецькі національні інтереси і косо дивляться на „поблажки“ арабам патріярха Даміяна. Закінчилася спра-

¹⁾ „Gazeta Kosciolna“ 1920 р. Ч. 12 ст. 171.

ва тим, що Синод посварився з своїм патріархом (в половині 1920 р.), написав на нього тяжбу і розіслав її всім православним східним церквам, просячи суда над патріархом. ¹⁾

Церковний рух в напрямку націоналізації церкви скрізь проявляється в рішучім бажанні мати єпископів з громадян своєї національності. Так, ще в 1918 році Чехи примусили п'ятьох єпископів чужинців залишити Чехію.

Лотва ще в 1918 році зав'язала дипломатичні стосунки з Ватиканом і тоді біскупом в Ригу був призначений поляк **O'Rourke**. Лотиші не були з цього задоволені,—роспочався рух про націоналізацію косяола, і почали правити служби Божі й виголошувати казані лотиською мовою. Уряд лотевський зажадав від Папи, щоб він відкликав від них біскупа-поляка і призначив їм біскупа лотиша. Папа вволив це домагання і призначив в Лотву біскупом лотиша А. Спрингевича.²⁾

В серпні місяці 1920 року Православна церква в Латвії оголосила себе автокефальною, від московської церкви незалежною. Тоді ж було засновано „Синод Латвійської Православної Церкви“, як вищу церковну владу в Латвії. Синод цей запросив до себе пензенського архієрея Іоанна Помера, родом латиша. Патріарх московський Тихон

---

¹⁾ „Гласник српске православне патриаршије“ 1920 р. Ч. 8 ст. 128.

²⁾ „Gazeta Kosciolna“ 1920 р. Ч. 16 ст. 218.

замість Іоанна прислав їм б. Архієпископа Варшавського Серафима. Латвійський Синод зрікся прийняти Серафима по таких міркуваннях:

1. Ні один верховний пастир іншої церкви не має права призначати верховного пастиря для самостійної і незалежної церкви Латвійської.

2. Верховний пастир православної Латвії обирається і призначається виключно з'їздом приходів, і

3. Верховним пастирем Латвії може бути тільки горожанин Латвії. ¹⁾

Наприкінці подам звістку, що „Ліга воюючої церкви“ в Англії вислала до уряду меморіал, в яким домагається допущення жінок до священного чину, дозволу їм бути пастирами і проповідниками. В цій справі в Лондоні відбулося навіть віче. ¹⁾

Рух за українізацію церкви розпочався вже і в церкві уніятській: Так, 29 березня 1921 р. у Львові відбулися загальні збори Товариства імени Апостола Павла. Між іншими резолюціями на цих зборах ухвалено таку: „Зібране духовенство вважає теперішню хвилю вельми пригідною до поступенного ввведення в наш обряд української мови, як мови богослужбової і в тій цілі: а) виділ Товариства Ап. Павла скличе негайно комісію з богословів, обрядовців і знавців мови в цілі обговорення цієї справи, і б) звернеться до наших

---

1) „Общее Дѣло“ № 209 за 9 лютого 1921 р.

2) „Рідний Край“ 1921 р. № 77 від 7 квітня.

архієреїв з проханням, щоби пекучу справу українізації наших богослужень взяли під свою особливу увагу“¹⁾).

А ось найсвіжіша звістка з Київа. Київська газета „Комуніст“ в числі за 3 березня ц. р. вмістили таку статтю під назвою: „Новий гачок“ якогось Гайдамаки. Подаю статтю цілком: „Позавчора Київський єпископат здобув наказ од „его святийшества“ всеросійського патріярха блаженнійшаго Тихона, щоб негайно поперекладати всі богослужебні книжки з церковно-слав'янської мови на українську і запровадити по всіх українських церквах богослуження українською мовою. Нема чого й казати, що наші панотці відразу заклали перекладарську комісію і зі вчорашньої таки днини почали працювати, як то кажуть, наввипередки. Центр оцих поважних філологічних праць, звичайно, „Свята“ Софія.

Як бачимо, патріярх, по завіту апостольському, хоче бути ловцем челоуѣков, і помічаючи, що „богохранима“ паства тікає від нього, мовляв, наче чорт од ладану, хоче її упіймати на жовто-блакитну вудицю шовінізму.

Мимоволі хочеться згадати Шевченкові слова, які йому в уста вкладає Куліш:

Мерзенні молитви,
Ненавидне кадило“..

---

¹⁾ „Рідний Край“ 1921 р. № 81 від 13 квітня.

Цілком можливо, що ця звістка правдива. Ще в червні місяці 1920 р. серед Київських церковних кол виникла думка післати до патріярха депутацію, щоби він прийняв на увагу потреби української церкви. Пізніше така депутація справді виїхала. Зазначений вище наказ міг бути наслідком цього прохання.

В Америці за останні часи розпочався великий рух серед українських емігрантів за утворення самостійної української національної церкви, незалежної ні від Риму, ні від американського православного московського єпископа. Українці в Канаді заклали міцне церковне братство (центр в Саскатуні), одмовились від єпископа московського і тимчасово піддалися православному сирійському єпископові Герману, поки не матимуть свого єпископа-українця. В Сполучених Штатах теж дуже жваво утворюється національна самостійна українська церква. Виход з унії і прилучення до православія скріз відбувається тут в великому числі.

VI. Закінчення.

Підведемо тут підсумки тим домаганням, які ставить тепер до церкви і громадянство і духовенство. Церковний рух, як ми бачимо, охопив увесь світ, і до церкви скріз ставлять однакові вимоги.

I. Демократизація Церкви — загальна вимога.

1. До церковної праці стали широкі верстви громадянства-мирян.

2. Вони вимагають не тільки впливу на церкву, але й управління нею, бо церква—то нарід в першу чергу.

3. До інституцій церковного управління повинні входити й миряне в більшому від духовенства числі; вищий орган церковного управління—Церковний Синод повинен складатися і із мирян.

4. Скрізь ліберальне духовенство об'єднується в міцні союзи і спільним фронтом вимагає реформ церковних.

5. Єпископат в значній більшості своїй скрізь виявився консервативним і скрізь розпочалися конфлікти між білим духовенством і громадянством та єпископатом.

6. Покаране єпископатом ліберальне духовенство деколи не зважає на ці карі.

7. Скрізь вимагають виборности духовенства—від дячка до митрополіта обірає собі сам нарід.

8. Влада церковна повинна бути соборною; одноособове управління скрізь викликає нарікання; тому інститут патріярхату задовольняє нарід постільки, поскільки при ньому єсть правлячий синод з значною участю мирян.

II. Загальною скрізь вимогою як громадянства так і духовенства стало домагання присто-

сувати церкву до сучасних обставин життя.

1. Духовенство не повинно жити подачками, а повинно мати певне утримання, як всякий інший урядовець.

2. Католицьке духовенство в Чехії вимагає знищення целібату і дозволу женитися.

3. Православне духовенство вимагає шлюбу вдовим священникам і взагалі шлюбу священникам до трьох раз.

4. Загальним стало домагання, щоб єпископи були і жонатими.

5. Громадянство скрізь домагається перегляду законів про шлюб і його розв'язання.

6. Жінок повинно допустити до церковної праці і до участі в парафіяльній управлінні.

7. Духовенству повинно бути дозволено цивільне вбрання поза службою.

8. Багато канонів церковних вже давно застаріло і не відповідає сучасним вимогам життя; перегляд їх на користь церкві став конечним.

9. В звязку з цим скликання в найближчій часі Вселенського Собору для розв'язання всього цього стало невідкладним.

III. Націоналізація церкви—одна з перших вимог нового життя.

1. Всі служби Божі повинно служити зрозумілою народові мовою, цеб-то живою народньою, материною мовою.

2. Вище духовенство може бути тільки національним; тому єпископів чужинців часто примушують залишити не рідну їм територію.

3. В церковній управлінні участь брати може тільки національне духовенство.

4. Свої національні церкви оголошуються автокефальними, ні від якої іншої церкви незалежними.

Такий світовий рух за утворення живої народної національної церкви, поскільки його можна було з'ясувати при невеликому числі потрібного матеріялу, який трудно було збирати в провінціальному місті. Громадянство скрізь прокинулось і само взялося за реформування своєї церкви, аби створити з неї церкву Бога живого...

І в світлі цих світових подій такими звичайними, такими зрозумілими стають наші українські церковні події. Український церковний рух, в порівнанні з рухом світовим, виділяється хіба тільки своїми розмірами. Домагання наші пішли вперед лише в справі націоналізації церкви, але в справі демократизації, в справі пристосування церкви до сучасних потреб домагання українські значно відстали від світових...

Випускаю цю книжку на духовну користь українського громадянства і духовенства. Сподіваюся, що на неї буде звернено увагу, і мій скромний труд може багатьох примусить замислитися і іншим оком поглянути на весь український церковний рух.

Десятий місяць вигнання
з Рідного Краю, 3—7 квітня
1921 р. м. Тернів.

Проф. І. ОГІЄНКО.

З М І С Т К Н И Ж К И.

I. ВСТУП. Демократизація життя 3. Моральні втрати від світової війни 3. Релігійний рух охопив увесь світ 4. Гасла релігійного руху: демократизація церкви 5, Пристосування її до вимог сучасного життя 5, Націоналізація церкви 6.

II. СЕРБСЬКА ЦЕРКВА. Останні події в сербській церкві 7. Організація духовенства в міцний союз 8. Видання свого ліберального органу 9. Збори духовенства, недовіря митрополіту 9. Боротьба духовенства з єпископатом 10. Втікачі-єпископи з Росії і України допомагають консервативній партії 10. Домагання ліберального сербського духовенства 11. Похід на консервативний єпископат 12. Заборонені священники не звертають уваги на заборону 13. Духovenство вимагає дозволу шлюбу вдовим священникам 13. Єпископат схилився на дозвіл 14, але врешті заборонив на Соборі 2 голосами 15. Суд над священником Димитрієвичем 15, преса і громадянство стало на бік Димитрієвича 16. Преса і громадянство про застарілість церковних канонів 16. Домагання, щоб єпископами були й жонаті 18.

III. КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В ЮГОСЛАВІЇ. Церковні події 18. Заведення рідної мови до служб Божих 19. Церковний рух за демократизацію і націоналізацію церкви 20. Антикатолицький рух 21. Сербське духовенство допомагає цьому рухові 21.

IV. НОВА ЧЕСЬКОСЛОВАЦЬКА ЦЕРКВА. 500 літній юбилей Гуса 22. Духovenство з'єдналося в міцну Єдноту 22. Вимоги духовенства 22, делегація до Папи 23. Конфлікт з Римом 23. Антикатолицький рух 23. Силою почали правити служби Божі чеською мовою 24. Розрив з Римом 24. Заснування нової церкви 24. Наука нової церкви 25. Церковна культура—важний фактор в відбудові держави 25. Церковні форми заста-

рили 26. Релігія і церква мусять підпадати закону еволюції 27. Народи грецькі, латинські і германські мають свій тип церкви 27, тільки слов'яне його не мають 27. Спроби чехів утворити нову церкву 28, невдача їх 28. Чехів силою прив'язали до Риму 29. Тепер ми вільні—створімо ж нову церкву 29. Ми хочемо створити слов'янський тип християнства 69. Догмати витворюються часом 30, і мусять мінятися з розвитком цивілізації 31. Церква чеська буде демократичною 31, основою її буде чисте Євангеліє 32, буде чеською і слов'янською по науці і формі 33, по всьому буде сучасною 34. Задачі нової чеської церкви 35. Устрій нової церкви 36. Чеський церковний рух шириться все, більше 37. Нарід однімає косцьоли і править служби по чеські 37. Чеська церква звернулася до сербської прийняти її в православіє 38, але на певних умовах 38. Меморандум до сербського Собору 38. Єпископ сербський Досифей в Празі 41.

V. ІНШІ ЦЕРКВИ. Народній косцьол в Польщі 41. Ксьондз А. Гушно і його народній косцьол 42. Єпископ Ф. Годур 42. Польська преса про народній косцьол 42. Білоруська церква 43, служби правлять по-білоруському 43. Домагання арабів націоналізувати Іерусалимську церкву 44, сварка про це патріярха Даміяна з своїм Синодом 43. Націоналізація церкви в Лотві 44, Папа змушений дати до Лотви біскупа лотиша 44. Незалежність православної церкви в Латвії 44, зречення прийняти до себе єпископа-чужинця 45. Домагання в Англії допущення жінок до священного чину 45. Українізація уніятської церкви 45. Патріярх Московський Тихон наказав правити на Україні Служби Божі по Українському 46. Церковний український рух в Америці 47.

VI. ЗАКІНЧЕННЯ. Ітоги сучасних вимог до церкви 47. Український церковний рух в світлі руху світового 50.

